

Розвідкові роботи в басейні Західного Бугу на Волині

У статті проаналізовані нововиявлені археологічні пам'ятки на території Володимир-Волинського, Іваничівського та Локачинського районів Волинської області в басейнах річки Західний Буг, виявлені і обстежені експедиціями Інституту українознавства ім. Крип'якевича НАН України, Волинського краєзнавчого музею та ДП «Волинські старожитності» ДП НДЦ «ОАСУ» Інституту археології НАН України

Ключові слова: волино-люблінська культура, культура лійчастого посуду, культура кулястих амфор, городоцько-здовбицька культура, стжижовська культура, тишцінецько-комарівська культура, лежницька культурна група, вельбарська культура, давньоруський період

У зв'язку з очікуваною приватизацією земельних угідь України надзвичайно актуальною стає необхідність виокремлення на них територій, де розміщені пам'ятки культурно-історичної спадщини, зокрема археології. Особливо це стосується тих, які виявлені нещодавно і не взяті під державну охорону задля збереження та недопущення в майбутньому їх можливої руйнації.

З цією метою в кінці минулого – на початку нинішнього століть експедиції Інституту українознавства ім. Крип'якевича НАН України, Волинського краєзнавчого музею, Дочірнього підприємства «Волинські старожитності» державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України здійснили дослідження у Володимир-Волинському, Іваничівському та Локачинському районах Волинської області і відкрили низку археологічних пам'яток, опис місцезнаходження яких та аналіз зібраних там речових матеріалів наводиться нижче.

У Володимир-Волинському районі розвідки проведені в адміністративних межах м. Володимир-Волинський та сіл Березовичі, Бубнів, Горичів, Заріччя, Маркостав, Микуличі, П'ятидні, Руснів, Селець, Фалемичі, Федорівка, Хмелів, Хмелівка, Хобултова, Хрипалічі, Черчичі, Яковичі.

В околицях районного центру відкрито два поселення і одне поховання. Перше з них двошарове і пов'язане з культурами городоцько-здовбицькою та тишцінецько-комарівською. Воно розміщене на південній околиці міста, займаючи мисоподібний уступ правого берега р. Луги висотою 8-10 м над рівнем заплави. З території присадибних ділянок на площі до 0,5 га зібрані фрагменти ліпних посудин і кременеві відщепи, окремі з яких ретушовані.

Інше поселення одношарове і віднесене до тишцінецько-комарівської культури. Сліди його зафіксовані на південно-східній околиці міста, на пологому схилі лівого берега р. Луги висотою 6-7 м над рівнем заплави. Підйомний матеріал репрезентують уламки кераміки та кількісно назначені вироби з кременю: біфасіальний серп і вісім відщепів (три з них ретушовані). Орієнтовна площа місцезнаходження складає близько 1 га.

Поховання волино-люблінської культури відкрито під час проведення експертизи на південно-східній околиці міста по вулиці Зимнівська, 79а. Під час дослідження пам'ятки шурфом та двома траншеями загальною площею 40 кв.м виявлено розвал ліпної посудини, пластину та луску. Посудина – біконічна ваза середнього розміру, поверхня горбкувата, заглажена, сіро-коричневого з оранжевим кольору, внутрішня поверхня чорна, рівна. Тісто рихле, з незначною домішкою піску та шамоту. Орнамент на плічках і рештки розпису білою фарбою. Розміри: діаметр по вінцям 12,5 см, максимальний діаметр по тулубу 23 см, діаметр денця 8,5-9,0 см, стінки завтовшки 0,9 см. Пластина з правильною огранкою, в перетині у верхній частині трикутна, в нижній, поблизу п'ятки – п'ятикутна. Слідів вторинної обробки не має. Розміри: довжина 6,3 см, ширина 1,3 см, товщина 0,45 см. Виготовлена з сіро-молочного волинського туринського кременю. Луска неправильної, під трикутної форми, виготовлена з молочно-сірого волинського туринського кременю. Розміри: 1,4x1,0 см та 1,0x0,3 см [2].

с. Березовичі

Березовичі-1. На північно-західній околиці села, в уроч. Яворівка, на пологому схилі правого берега р. Стрипи (правосторонній доплив Луги) висотою до 4-5 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка культур кулястих амфор і стжижовської. Знахідки першої з них представлені шістьма фрагментами стінок ліпних посудин чорного кольору із старанно зглаженою поверхнею, двома одноплощинними циліндричними нуклеусами, двобічно ретушованою пластиною розміром 108x37x11 мм (ретуш дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки), трапецієподібною у плані і прямокутною у поперечному перетині кременевою сокирою з повністю зашліфованими ширшими та частково бічними площинами розміром 125x49x26 мм і трьома уламками пластин.

У складі підйомного матеріалу, який відноситься до стжижовської культури, наявні три фрагменти ліпного посуду сіро-коричневого кольору, зовнішня і внутрішня поверхні яких покриті розчосами віхтя; трапецієподібна у плані і лінзоподібна у поперечному перетині кременева сокира із заокругленим обухом і майже повністю зашліфованими сторонами розміром 70x48x15 мм; три сокири овального перекрою з пришліфованими лезами розмірами 137x78x45, 106x57x32 і 202x93x42 мм; обушкова і лезова частини аналогічних знарядь для рубання і напівсегментоподібний у плані серп з лінзоподібним поперечним перетином розміром 105x60x10 мм (підстава виробу опукла, робоча частина увігнута); наконечник стріли з кременю так званого серцеподібного типу, який виготовлено на первинному відщепі розміром 26x16x4 мм за допомогою двосторонньої суцільно-крайової середньофасеткової лускоподібної ретуші; наконечник списа з трикутним пером (кінчик відбитий) та прямокутним черешком розміром 123x49x10 мм (ребра пера опуклі, а його прямі плічка дещо підняті догори); 17 відщепів (п'ять з них ретушовані). Знайдено, також, уламок кам'яної свердленої сокири, обух якої мав, очевидно, округлі обриси. Її поперечний перетин прямокутний, а стінки злегка опуклі. Діаметр свердлини становить 22x25 мм.

Речовий матеріал зібрано з території городів на площі близько 2 га.

Березовичі-2. На південно-західній околиці села, поблизу тракторної бригади колишнього колгоспу, вздовж схилу правого берега р. Стрипи висотою 5-7 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської і ранньоскіфського часу (лежницька група) культур та давньоруського періоду XI-XIII ст. площею до 1,5 га. У складі артефактів першої з них сім фрагментів стінок ліпних посудин світло-коричневого кольору, до глиняної маси яких додані зерна подрібненого перепаленого кременю; два сегментоподібні у плані серпи з лінзоподібним поперечним перетином та косозрізаними п'ятками розмірами 127x36x9 мм і 149x45x12 мм; ромбоподібний у плані наконечник списа 136x41x9 мм з кременю. Знахідки ранньозалізного часу представлені 18 уламками стінок ліпних посудин, зовнішня поверхня яких покрита рустом, а матеріали княжої доби – п'ятьма уламками вінець та 28 фрагментами стінок кружальних горщиків, частина яких орнаментована врізними горизонтальними борозенками.

Березовичі-3. За 0,7 км на захід від села, на пологому схилі правого берега р. Стрипи висотою 3-4 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури і періоду XI-XIII ст. площею до 1 га. З території орного поля зібрані дев'ять уламків ліпного посуду, два скребла на відщепі, сім фрагментів розтирачів і п'ять відщепів з кременю доби бронзи, а також три вінця та 14 бочків кружальних давньоруських горщиків.

Березовичі-4. За 1 км на південь від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Стрипи висотою близько 20 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури і давньоруського періоду XI-XIII ст. площею до 1 га. Тут знайдені 11 уламків стінок ліпних посудин, сім кременевих відщепів (один ретушований) доби бронзи, а також уламки кружальних горщиків княжої доби, частина яких декорована врізними прямолінійними борозенками.

с. Бубнів

Бубнів-1. На північній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги) висотою 4-5 м над рівнем заплави – поселення тшцінецько-комарівської культури площею біля 0,5 га. З території орного поля зібрані дванадцять фрагментів стінок ліпних посудин, фрагмент пряслиця, трикутна в плані та лінзоподібна у поперечному перетині сокира із зашліфованим лезом, уламок розтирача і шістнадцять відщепів (дев'ять з них ретушовані) з кременю.

Бубнів-2. За 1 км на північний схід від села, в урочищі Курган, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луг висотою 5-6 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур лійчастого посуду, городоцько-здовбицької, тшцінецько-комарівської, вельбарської та ранньоскіфського часу (лежницька група) площею біля 1 га. У складі підйомного матеріалу наявні фрагменти стінок ліпних посудин відмічених вище культурно-хронологічних горизонтів, а також різноманітний за функціональним призначенням кременевий інвентар: 11 наконечників стріл, дві сокири, чотири їх уламки, одна заготовка сокири, наконечники дротика і списа, шість ретушованих уламків пластин, чотири кінцевих скребки на відщепі, проколка, 16 відщепів та три розтирачі.

Знайдено також окремі вироби з каменю: шість фрагментів зернотерок та розтирач кулястої форми.

Бубнів-3. На східній околиці села, на схилі лівого берега р. Луги висотою 6-7 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею до 1 га., сліди якої зафіксовані на відстані близько 100 м від русла ріки. З території городів зібрані уламки ліпних посудин, а також підтрикутна у плані та лінзоподібна у поперечному перетині сокира з частково зашліфованим лезом, три ретушованих відщепи, два бічних скребки на відщепах, 11 відщепів з кременю, котрі відносяться до середнього періоду доби бронзи та три уламки вінець і 24 фрагменти стінок кружальних горщиків, що датуються княжою добою.

Бубнів-4. На південній околиці села, в уроч. Фінляндія, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 5-6 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур лійчастого посуду, стжижовської, тшцінецько-комарівської, ранньоскіфського часу (лежницька група), поморської та давньоруського періоду площею біля 2 га. З присадибних ділянок зібрані уламки ліпної кераміки зазначених вище культур у кількості 68 екз., сім уламків вінець та 25 фрагментів стінок кружальних горщиків княжої доби, а також різноманітні вироби з каменю.

До культури лійчастого посуду віднесено цілу та два уламки прямокутних у перетині сокир, два ножі та три кінцевих скребки на січеннях пластин; до стжижовської культури – вислообоушну у плані та овальну у поперечному перетині сокиру з частково зашліфованим лезом 115x66x36 мм, заготовку підпрямокутної у плані та овальної у поперечному перетині сокири 73x32x17 мм, два уламки наконечників списів (нижня 74x35x7 мм і верхня 75x55x8 мм частини); до тшцінецько-комарівської культури – напівсегментоподібний у плані та лінзоподібний у січному перетині серп 141x35x14 мм (п'ятка виробу звужена та заокруглена), а також два уламки аналогічних жниварських знарядь (верхні частини) 80x38x9 і 87x36x9 мм; до лежницької групи – середню частину сегментоподібного у плані і лінзоподібного у поперечному перетині серпа 73x31x12 мм (лезо виробу підправлене крупно зубчастою двохсторонньою ретушшю).

Культурна приналежність ряду артефактів проблематична. Це, зокрема, дві трапецієподібні у плані та лінзоподібні у поперечному перетині сокири із зашліфованими лезами розмірами 147x61x32 мм і 103x46x18 мм; кутовий ніж на первинному відщепі 73x7 мм, леза якого загострені суцільною середньофасетковою струменистою ретушшю.

Бубнів-5. На південно-західній околиці села, на пологому схилі правого берега безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги) висотою 4-5 м над рівнем заплави – поселення княжої доби XII-XIII ст. площею до 0,5 га. З території орного поля зібрані п'ять уламків вінець та 18 фрагментів стінок горщиків, а також залізні уламок серпа і ніж.

Бубнів-6. На північно-західній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги) висотою 3-4 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею до 1 га. З території городів зібрані три уламки

вінець та шість фрагментів стінок горщиків раннього середньовіччя, а також шиферне пряслице, три орнаментовані пастові намистини, одинадцять фрагментів скляних браслетів, дев'ять ножів, фрагмент серпа, дві пряжки і два наконечники стріл із заліза та точильний брусок.

Знахідки середнього періоду доби бронзи репрезентують сім уламків стінок ліпних посудин; кременевий наконечник списа з під трикутним у плані пером та неправильно-прямокутним черешком 126x37x11 мм, фрагмент дротика, чотири ретушованих та три неретушованих відщепи.

с. Горичів

Горичів-1. За 1 км на схід від села Горичів, на пологих схилах обох берегів безіменного потічка (лівосторонній доплив Луги) висотою 4-5 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка волинсько-люблінської, кулястих амфор, стжижовської, тшчинецько-комарівської ранньоскіфського часу (лежницька група) та періоду X-XIII ст. площею до 2 га. З території орного поля зібрані уламки ліпної кераміки зазначених вище культур у кількості 41 екз., сім уламків вінець та 23 фрагменти стінок кружальних горщиків княжої доби, а також різноманітні вироби з кременю. У їх складі три уламки лінзоподібних у поперечному перетині серпів, три кінцевих скребки, сокира, п'ять уламків сокир, ретушована пластина і три відщепи, долото, два уламки наконечників списів, а також фрагмент біконічного глиняного пряслиця, два уламки кам'яних свердлених сокир та залізний ніж з горбатою спинкою.

с. Заріччя

Заріччя-1. На північно-східній околиці села, на схилі лівого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави – поселення княжої доби XII-XIII ст. площею близько 2 га, де знайдені вісім уламків вінець та 19 фрагментів стінок горщиків, окремі з яких декоровані візними прямолінійними борозенками.

Заріччя-2. На північно-західній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 4-5 м над рівнем заплави – поселення періоду XI-XIII ст. площею до 1 га. З присадибних ділянок зібрані три уламки вінець та 18 стінок горщиків, частина з яких орнаментована візними прямолінійними борозенками.

Заріччя-3. За 0,3 км на північ від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 8-10 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка волинсько-люблінської, тшчинецько-комарівської, вельбарської культур і давньоруського періоду X-XIII ст. площею біля 3 га. З орної території зібрані уламки ліпної кераміки зазначених вище культур у кількості 38 екз., а також сім уламків вінець та 25 фрагментів стінок горщиків княжої доби.

Кременеві знахідки репрезентують чотири січення пластин, ніж на нижній частині пластини 73x17x6 мм, що має ретушований поперечний кінець, для підправки якого застосовано часткову середньо фасеткову лускоподібну ретуш (нанесена зі сторони черевця), кінцевий скребок на уламку пластини 57x29x8 мм, бічні краї якої підправлені суцільною дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю, два уламки лінзоподібних у поперечному перетині

сокир, фрагмент аналогічного у поперечному перетині серпа і десять відщепів (сім з них ретушовані).

Заріччя-4. В північно-західній частині села, на пологому схилі лівого берега р. Луги висотою 4-6 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської, вельбарської культур та давньоруського періоду XII-XIII ст. площею близько 1 га. З території городів зібрані уламки ліпного посуду перших двох культурно-хронологічних горизонтів у кількості, відповідно, 12 і 17 екз., а також шість уламків вінець та 28 фрагментів стінок горщиків раннього середньовіччя, частина з яких декорована врізними прямолінійними борозенками. Знайдено, крім того, сім кременевих відщепів, два з яких ретушовані.

Заріччя-5. На північно-західній околиці села, на пологому схилі лівого берега р. Луги висотою 6-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка вельбарської культури та періоду X-XII ст. площею біля 1 га, де на території городів знайдені уламки ліпної кераміки – 18 екз. перших століть н.е., частина з яких має на зовнішній поверхні руст, а також чотири уламки вінець та 16 фрагментів стінок горщиків.

с. Маркостав

Маркостав-1. На північній околиці села, в уроч. Старе Село або Сад, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 8-10 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка культури лійчастого посуду і періоду XI-XIII ст. площею біля 1 га, сліди якої зафіксовані у місці впадіння в річку її правостороннього допливу – Свинорийки. З території орного поля зібрані шість уламків ліпної кераміки енеолітичного часу та вісім уламків вінець і 34 фрагменти стінок горщиків Давньої Русі. У складі підйомного матеріалу наявні вироби з кременю:

- однолезовий вкладень до серпа на нижній частині поздовжньо-первинної пластини 84x27x7 мм, що зі спинки оброблений суцільною середньофасетковою скісно-струменистою ретушшю;

- трапецієподібна у плані та прямокутна у поперечному перетині сокира з пришліфованим лезом 61x29x14 мм;

- долото на уламку поздовжньої пластини з пришліфованим лезом 46x30x11 мм.

- одnobічно ретушована нижня частина поздовжньо-первинної пластини 83x27x8 мм (ретуш суцільна, середньофасеткова скісно-струмениста, зі спинки).

- двобічно ретушовані (дві нижні і середня частини) поздовжні пластини розмірами 78x28x7 мм, 65x25x10 мм та 60x23x7 мм. Леза знарядь підправлені дрібнофасетковою лускоподібною та середньофасетковою скісно-струменистою ретушшю, яка нанесена зі сторони спинок.

Цю колекцію виробів доповнюють трикутний у плані наконечник стріли, три уламки ретушованих пластин, фрагмент прямокутної у поперечному перетині сокири, сім січень пластин та 15 відщепів.

Маркостав-2. На північно-східній околиці села, в уроч. Нивки, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги – Свинорийки висотою 7-8 м над

рівнем заплави – багатошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту, культур лійчастого посуду і ранньоскіфського часу (лежницька група) площею близько 1 га. Речові матеріали зібрані з території орного поля. Вони представлені уламками ліпного посуду – 29 екз. згаданих вище культур та виробами з кременю.

У складі артефактів пізньопалеолітичного часу наявні патиновані чотири січення пластин (одне з ретушшю), відщепи – 17 екз.

Знахідки культури лійчастого посуду характеризують прямокутна у поперечному перетині сокира, трикутний наконечник стріли із злегка увігнутою підставкою, три ретушовані січення пластин, кінцевий скребок на аналогічній заготовці. Культурна приналежність п'яти ретушованих та восьми не ретушованих відщепів проблематична.

Маркостав-3. В південно-східній частині села, в уроч. Замчисько, на рівній ділянці правого берега р. Луги висотою 7-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка культур тшцінецько-комарівської і ранньоскіфського часу (лежницька група) площею до 0,5 га. З території городів зібрані три уламки ліпного посуду згаданих вище культур, вушко горщика, фрагмент пряслиця, кінцевий скребок на відщепі, три ретушовані і чотири не ретушовані відщепи.

Маркостав-4. За 0,6 км на південний захід від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою понад 20 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка волинсько-люблінської і вельбарської культур, сліди якої простежені за 150-170 м від краю тераси. З території орного поля на площі до 0,5 га проведені збори речового матеріалу. Серед знахідок наявні уламки ліпного посуду згаданих вище культур, частина з них, що пов'язана з першими століттями н.е., покрита рустом. У складі виробів з кременю: три січення пластин (два з них ретушовані), сім відщепів, скобель та кінцевий скребок на уламку пластини.

Маркостав-5. На південній околиці села, поблизу цвинтаря, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 20 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культури лійчастого посуду, тшцінецько-комарівської і вельбарської та періоду XI-XII ст. площею близько 1,5 га. З території орного поля зібрані уламки ліпної кераміки згаданих вище культур у кількості 26 екз., а також дев'ять уламків вінець та 37 фрагментів стінок горщиків княжої доби. Знайдено різноманітні вироби з кременю.

До культури лійчастого посуду віднесені трикутний у плані наконечник стріли, три кінцевих скребки, три прямокутних у поперечному перетині сокири з частково зашліфованим лезом, чотири уламки аналогічних знарядь, шість ретушованих уламків пластин, вкладень до серпа на аналогічному сколі.

Вироби з кременю тшцінецько-комарівської культури репрезентують уламок лінзоподібного у поперечному перетині серпа, два ретушовані відщепи. У складі підйомного матеріалу – два відбійники, три уламки кам'яних свердлених сокир та шиферне пряслице.

Маркостав-6. На південно-західній околиці села, в уроч. Дворисько, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою понад 20 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка культури лійчастого посуду і періоду XII-XIII ст. площею біля 1 га. З території орного поля зібрані уламки стінок ліпного посуду

енеліотичного часу у кількості 10 екз., а також два одноплощинні нуклеуси, уламок прямокутної у поперечному перетині сокири, кінцевий скребок на січенні пластини. Посуд княжої доби репрезентують 14 уламків вінець та 27 стінок горщиків.

Маркостав-7. На північно-західній околиці села, в уроч. Острівки Перші, на підковоподібному у плані мисі правого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур лійчастого посуду, стжижівської, тшцінецько-комарівської, ранньоскіфського часу (лежницька група), вельбарської та періоду XI-XIII ст. площею біля 1 га. З території орного поля зібрані уламки ліпної кераміки згаданих вище культур у кількості 103 екз., вісім уламків вінець та 34 фрагменти стінок горщиків княжої доби, різноманітні вироби з кременю, окремі знахідки із заліза і скла.

У складі кременевого комплексу культури лійчастого посуду наявні наступні артефакти:

- два одноплощинні нуклеуси з прямими фасеткованими ударними площадками розміром 130x82 мм та 94x68 мм. Огранка ядрищ кругова;
- три кінцевих скребки із асиметричним та симетричними лезами. Для їх виготовлення використані ребристо-поздовжню пластину 89x37x100 мм та дві поздовжні пластини розмірами 107x40x12 мм і 62x30x8 мм. Окрайки останніх оброблені середньо- та крупно фасетковою лускоподібною ретушшю;
- ретушована поздовжня пластина 110x32x15 мм, верхня частина ребристо-поздовжньої – 121x30x7 мм. Це нижня частина поздовжньої – 57x17x6 мм пластин. Бічні крайки знахідок підправлені зі сторони спинок дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю, нанесеною суцільно;
- скошено-кутовий різець на нижній частині поздовжньої пластини 76x24x8 мм. Одна з крайок сколу підправлена затуплюючою середньофасетковою лускоподібною ретушшю;
- трапецієподібна у плані і прямокутна у поперечному перетині сокира із зашліфованими сторонами 62x28x16 мм;
- трикутний наконечник стріли на безсистемному відщепі з прямою підставою та дещо опуклими бічними краями 29x24x5 мм. Знахідка оброблена по краях площин суцільною середньофасетковою скісно-струменистою ретушшю.

Кременеві вироби стжижівської культури представлені двома вислообушковими сокирами з овальними поперечним перетином та зашліфованими площинами 157x78x42 мм і 128x57x35 мм., трапецієподібною у плані та лінзоподібною у поперечному перетині сокирою з частково зашліфованими гранями, наконечником стріли, чотирма фрагментами вістер списів і дротиком.

Культурна приналежність решти артефактів з кременю з огляду на багатошаровий характер пам'ятки ускладнена. У їх складі уламки трьох серпів і чотирьох сокир з лінзоподібними поперечними перетинами та 27 відщепів (один з них ретушований).

З тшцінецько-комарівською культурою пов'язані так звані «рогаті» прясла. Знайдено також ряд виробів з заліза: наконечник стріли, два ножі, кресало і серп, два шиферних прясла та скляну намистину княжої доби.

Маркостав-8. За 0,8 км на північний захід від села, в урочищі Острівки Другі, на останці овальної форми розміром 0,72 x 0,4 км і висотою 2-3 м серед заплави лівого берега р. Луги – Свинорийки у місці впадіння її в річку Лугу – багатошарова пам'ятка культур лінійно-стрічкової кераміки, лійчастого посуду, тшцінецько-комарівської і ранньоскіфського часу (лежницька група) та періоду XI-XII ст. З поверхні орного поля зібрано 127 фрагментів ліпного посуду відмічених вище культур, а також вісім вінець і 26 фрагментів стінок горщиків княжої доби. Крем'яний інвентар характеризують кінцеві скребки на січеннях пластин, дві прямокутні у поперечному перетині сокири, вісім ретушованих уламків пластин і п'ять відщепів з ретушшю, три уламки лінзоподібних у поперечному перетині сокир, фрагмент біфасіального серпа, п'ять січень пластин та 12 відщепів. Крім того, знайдені одне глиняне та два шиферних пряслиця, чотири ножі, уламок серпа і заліза, а також кам'яний розтирач.

с. Микуличі

Микуличі-1. На південній околиці села, на пологому схилі правого берега потічка Прірва (лівосторонній доплив Луги-Свинорийки) висотою до 6-7 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури і періоду XI-XI ст. площею до 1 га. З території орного поля зібрані 14 фрагментів ліпного посуду, два ретушовані і вісім не ретушованих відщепів, фрагмент лінзоподібного у січному перетині серпа середнього періоду доби бронзи, а також п'ять уламків вінець і 18 фрагментів стінок горщиків раннього середньовіччя. У свій час в кабінеті історії місцевої школи зберігалися кам'яні свердлені сокири, котрі походили з даного місцезнаходження.

с. П'ятидні

П'ятидні-1. За 1 км на північ від села, на неправильно-овальному у плані останці правого берега річки Луги розміром 30x70 м та висотою 1-2 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур волинсько-люблінської, лійчастого посуду і періоду XI-XII ст., яку відкрив П. Заклекта. Проведене шурфування у її східній частині дало можливість визначити характер і товщину культурного шару. Стратиграфічний розріз характеризують шари дерну (0,5 см), чорнозему (0,5-45см) перехідного ґрунту (40-70 см) та материкової глини (70 см і глибше). В шурфі розміром 2x2 м зібрано три уламки ліпного посуду, два фрагменти кружальних горщиків, січення пластини і два відщепи.

У фондах Володимир-Волинського краєзнавчого музею зберігається знайдена тут трапецієподібна у плані та прямокутна у поперечному перетині сокира з кременю, що має зашліфовані сторони.

П'ятидні-2. За 1 км на північ від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – багатошарове поселення волинсько-люблінської, вельбарської культур і періоду XII-XIII ст. З території городів зібрано сім фрагментів ліпної кераміки відмічених вище культур, три вінця і дванадцять фрагментів стінок кружальних горщиків, а також поодинокі вироби з кременю: кінцевий скребок, два ретушовані уламки пластин, чотири січення пластинчастих сколів і три відщепи.

П'ятидні-3. За 0,5 км на північний захід від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – поселення

періоду XII-XIII ст. площею близько 1 га. Фрагменти посуду: п'ять вінець і 13 стінок горщиків зібрані з прилеглої до шосейної дороги сполученням Володимир-Волинський – Устилуг орної території.

П'ятидні-4. За 3 км на схід від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тщи́нецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею до 2 га. Звідси походять 12 фрагментів стінок ліпних посудин, п'ять уламків кам'яних зернотерок, три ретушовані і п'ять не ретушованих відщепів доби бронзи, а також чотири уламки вінець та 21 фрагмент стінок горщиків раннього середньовіччя.

П'ятидні-5. У східній частині села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 8-10 м над рівнем заплави – селище княжої доби XI-XIII ст. площею до 0,5 га, де на території городів підібрані три уламки вінець та 16 фрагментів стінок горщиків, частина яких декорована різними прямолінійними борозенками.

П'ятидні-6. На південно-східній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 6-8 м над рівнем заплави – селище княжої доби XI-XIII ст. площею близько 2 га. З території орного поля зібрані два уламки вінець та 12 фрагментів стінок горщиків, п'ять з яких декоровані різними прямолінійними борозенками.

П'ятидні-7. На північно-східній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка волинсько-люблінської, тщи́нецько-комарівської, вельбарської культур і періоду XII-XIII ст. площею біля 1,5 га. Підйомний матеріал представлений в основному уламками ліпного 24 екз. та кружального 17 екз. (два вінця та 15 стінок горщиків) посуду. Доповнюють колекцію знахідок ретушовані уламок пластини і чотири відщепи, два кінцевих скребки, різець, два скобелі та сім відщепів.

П'ятидні-8. За 1 км на південний схід від села, в урочищі Лука, на напівовальному у плані мисі правого берега р. Луги висотою 8-10 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка тщи́нецько-комарівської, вельбарської культур і періоду XI-XIII ст. площею біля 2 га. З території орного поля зібрані уламки ліпного (10 екз.) та кружального посуду (5 вінець і 16 стінок горщиків), частина яких декорована прямими різними борозенками, а також чотири ретушованих і п'ять не ретушованих відщепів.

с. Руснів

Руснів-1. За 1,2 км на захід від села, в урочищі Турецькі могили, на пологому схилі лівого берега безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги) – курганий могильник періоду XI-XIII ст., що нараховував у свій час десять округлих у плані насипів діаметром 10-16 м при висоті 0,5-2 м. Три кургани некваліфіковано розкопані в попередні роки місцевими жителями. За свідченнями одного з них, який приймав участь у несанкціонованих дослідженнях, поховання здійснені за обрядом витягнутого трупопокладення. Покійників супроводжували кружальні посудини. У розкопаних курганах знайдені, крім того, наконечник списа, два ножі, кинджал із заліза, перстень із

срібного дроту, кінці якого заходять один за одний, а також точильний брусок з отвором у верхній частині. Речі зберігаються в приватній колекції жителя с. Бубнів В.Бучака.

Руснів-2. За 0,5 км на захід від села, в урочищі Біля ставка, на схилі правого берега безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги) висотою до 4-5 м над рівнем заплави – поселення періоду X-XI ст. площею до 0,5 га. З території орного поля зібрані шість уламків вінець та дванадцять фрагментів стінок горщиків, частина яких декорована врізними хвилеподібними і прямими борозенками. Тут же знайдено зруйновану піч наземного житла, від якої збереглась черинь товщиною 6-7 см. Довкола неї знаходилися 34 уламки аналогічного посуду: сім вінець та 27 стінок горщиків.

Руснів-3. На південно-західній околиці села, в уроч. Березова гора, на схилі правого берега безіменного струмка висотою 5-6 м над рівнем заплави – поселення періоду XI-XIII ст. площею до 1 га. З території орного поля зібрано 12 уламків вінець та 45 фрагментів стінок горщиків, наконечники стріли та списа із заліза.

Руснів-4. На північно-східній околиці села, на схилі лівого берега безіменного струмка висотою 4-6 м над рівнем заплави – поселення періоду XI-XII ст. площею біля 0,5 га. З території городів зібрані залізний наконечник стріли, сім уламків вінець та 32 фрагменти стінок горщиків. Частина посуду декорована врізними прямолінійними борозенками.

с. Селець

Селець-1. На північно-західній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою близько 20 м над рівнем заплави – поселення періоду X-XIII ст. площею до 0,8 га. З території присадибних ділянок зібрані вісім уламків вінець та 15 фрагментів стінок горщиків. Окремі екземпляри декоровані врізними хвилеподібними і прямими борозенками.

Селець-2. На західній околиці села, в уроч. Дмитрівщина Перша, на овальному у плані останці правого берега р. Луги висотою 3-4 м і діаметром 80×150 м – багатошарова пам'ятка культур волинсько-люблінської, городоцько-здовбицької, ранньоскіфського часу (лежницька група) і періоду XI-XIII ст. Підйомний матеріал репрезентують уламки ліпного посуду відмічених вище культур у кількості 17 екз., три глиняні пряслиця, фрагмент глиняного грузила та два уламки шиферних пряслиць, відбійник на зужитому нуклеусі, два кінцеві скребки, наконечник стріли так званого серцеподібного типу, уламок вістря на спис, два наконечники стріл трикутної форми, два фрагменти лінзоподібних у поперечному перетині серпів, ретушовані п'ять уламків пластин і два відщепи, вкладень до серпа на січенні пластини. У складі знахідок княжої доби два залізні ножі та 28 уламків горщиків (сім вінець та 21 бочок), частина яких декорована врізними прямолінійними борозенками.

Селець-3. За 0,5 км на захід від села, в уроч. Дмитрівщина Друга, на овальному у плані останці правого берега р. Луги висотою до 3 м і діаметром 90×170 м – багатошарова пам'ятка волинсько-люблінської, тщи́нецько-комарівської культур і періоду XII-XIII ст. Речовий матеріал зібрано в північній та північно-східній частинах підвищення. Це 14 фрагментів ліпного посуду

обох культур, два ретушовані уламки пластин та два кінцевих скребки на січеннях пластин, одноплощинний циліндричний нуклеус, проколка, розтирач, уламок лінзоподібної в поперечному перетині сокири, три уламки пластин та 16 відщепів з кременю. Знахідки княжої доби представлені сімома уламками вінець та 28 фрагментами стінок горщиків.

Селець-4. За 1 км на північний захід від села, в урочищі Дмитрівщина Третя, на овальному у плані останці правого берега р. Луги висотою 3-4 м і розміром 80×200 м – двошарова пам'ятка культур лійчастого посуду та тщи́нецько-комарівської. З поверхні орного поля зібрані 23 уламки стінок посуду цих культур, два відщепи і шість уламків пластин з ретушшю, три кінцевих скребки на січеннях пластин, уламок лінзоподібної у поперечному перетині сокири, два січення пластин і дев'ять відщепів.

с. Фалемичі

Фалемичі-1. На південно-західній околиці села, на підковоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 10–12 м над рівнем заплави – поселення стжижівської культури. З території орного поля на площі близько 2 га зібрані сім уламків ліпного посуду, обидві поверхні яких покриті розчосами віхтя, а також скребло, чотири ретушовані відщепи і два скобелі.

с. Федорівка

Федорівка-1. На південній околиці села, в уроч. Федорянське, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тщи́нецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. Воно орієнтоване по лінії схід-захід, тягнеться смугою вздовж лінії електропередач на відстань до 200 м при ширині 50-60 м. З поверхні орного поля зібрані 14 уламків стінок ліпних посудин, а також три ретушовані і п'ять не ретушованих відщепів, два уламки кам'яних зернотерок і 19 фрагментів кружальної кераміки (п'ять вінець 14 бочків) давньоруського часу.

Федорівка-2. На південно-західній околиці села, в уроч. Янове поле, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 6-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тщи́нецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею біля 1 га. Вона знаходиться за 1 км на північ від тваринницького комплексу колишнього колгоспу в с. Хрипаличі. Підйомний матеріал представлений вісьмома фрагментами ліпного та 14 кружального (три вінця і 11 фрагментів стінок горщиків) посуду, 5 відщепами (два із слідами ретуші) та фрагментом лінзоподібного у поперечному перетині серпа.

Федорівка-3. За 0,5 км на захід від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тщи́нецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею близько 2 га. У складі підйомного матеріалу наявні шість фрагментів ліпної і 17 екз. кружальної (чотири уламки вінець і 13 бочків горщиків) кераміки, три відщепи та розтирач з кременю.

Федорівка-4. За 0,4 км на південь від села, в уроч. Довгий батіг, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 8-10 м над рівнем заплави – поселення тщи́нецько-комарівської культури. З території орного

поля на площі близько 1 га зібрані одинадцять уламків ліпного посуду та сім кременевих відщепів (чотири ретушовані).

Федорівка-5. За 1 км на захід від села, в уроч. Колтунове поле, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і культури лійчастого посуду, сліди якої у вигляді смуги довжиною до 150 м і шириною 30-40 м відмічені вздовж краю мису паралельно опорам лінії електропередачі.

З поверхні орного поля зібрані уламки ліпних посудин та різноманітні вироби з кременю. У складі знахідок палеолітичного комплексу (покриті білоголубою патиною) три одно- та двоплощинні нуклеуси, сім уламків пластин, 16 відщепів, п'ять ретушованих пластин, два різці, чотири кінцеві скребки та три скобелі. Серед артефактів з кременю культури лійчастого посуду – уламки восьми пластин (п'ять з них ретушовані), два кінцеві скребки і сім відщепів.

Федорівка-6. За 1 км на північний захід від села, на схилі правого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави – поселення періоду XII-XIII ст. площею до 0,5 га. Із заходу його оконтурює ґрунтова дорога, а з півночі воно прилягає до будівель тваринницького комплексу (трансформаторна підстанція і водонапірна башта) колишнього колгоспу. Керамічні матеріали – чотири уламки вінець та 19 фрагментів стінок горщиків зібрано з території городів.

Федорівка-7. За 0,5 км на північний захід від села, на пологому схилі правого берега р. Луги висотою близько 6 м – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури та періоду XII-XIII ст., яка з півночі оконтурена насипом залізничної колії, з півдня – опорами лінії електропередач, із заходу – безіменним потічком (правосторонній доплив Луги). Речові матеріали зібрані з поверхні орного поля на площі близько 2 га. Вони представлені 17 уламками ліпної кераміки, а також різноманітними виробами з кременю: відщепи – 32 екз. (вісім з них мають ретуш), три кінцеві скребки, два скобелі, три різчики, фрагменти двох лінзоподібних в поперечному перетині сокир і трьох серпів та два розтирачи. Всі вони відносяться до доби бронзи. Знахідки ранньосередньовічного періоду репрезентують п'ять уламків вінець і 19 фрагментів стінок горщиків.

с. Хмелів

Хмелів-1. За 1,5 км на захід від села, на пологому схилі правого берега р. Луги-Свинорийки – поселення періоду XI-XII ст. площею до 1 га. З території орного поля зібрані 12 уламків вінець та 35 фрагментів стінок горщиків, частина яких орнаментована врізними прямолінійними борозенками.

с. Хмелівка

Хмелівка-1. За 0,5 км на північ від с. Хмелівка, на підковоподібному мисі правого берега р. Стрипи (правосторонній доплив Луги) висотою 4-5 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури і періоду X-XII ст. площею до 1 га. З поверхні орного поля зібрані вісім уламків ліпної кераміки, верхню частину лінзоподібного у перетині серпа, шість ретушованих відщепів, два скребла і десять відщепів без ретуші, що пов'язані з добою бронзи. Знахідки давньоруського часу представлені вісьмома уламками

вінець та 27 фрагментами стінок горщиків, частина яких орнаментована різними прямолінійними борозенками.

Хмелівка-2. В північно-східній частині села, поблизу тракторної бригади колишнього колгоспу, на рівній ділянці лівого берега р. Стрипи висотою 7-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка лежницької групи культури ранньоскіфського часу і періоду XI-XIII ст. площею до 2 га. Речові матеріали характеризують шість уламків ліпного посуду, зовнішня поверхня яких покрита рустом, а внутрішня підлощена, п'ять відщепів, два з яких ретушовані, сегментоподібний у плані серп розміром 123×37×8 мм, лезо якого підправлене середньозубчастою ретушшю. Ці знахідки відносяться до ранньозалізного часу. З княжою добою пов'язані сім уламків вінець та 22 фрагменти стінок горщиків.

Хмелівка-3. За 1 км на північний захід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Стрипи висотою до 20 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур кулястих амфор, стжижівської і періоду X-XII ст. площею до 2 га. З поверхні орного поля зібрані уламки ліпного посуду обох культур у кількості 19 екз. Знахідки, що відносяться до першої з них, мають чорний колір із старанно заглаженою поверхнею, до глиняної маси яких додано потовчені стулки черепашок і зерна крупного піску. Керамічні матеріали раннього періоду доби бронзи коричневого кольору. Їх глиняна маса містить подрібнений шамот, а внутрішня і зовнішня поверхні покриті розчосами віхтя. Кружальний посуд княжої доби характеризують уламки семи вінець та 34 фрагменти стінок горщиків. Зібрані, також, різноманітні вироби з кременю, на увагу серед яких заслуговують наступні артефакти:

- вислообушна сокира з овальним поперечним перетином і шліфованим лезом 186×82×46 мм;

- прямокутна у плані з аналогічним поперечним перетином сокира із суцільно зашліфованими гранями і обушковою частиною 85×31×21 мм;

- двобічно ретушована нижня частина ребристої пластини 118×37×11 мм. Леза підправлені зі сторони спинки частковою середньофасетковою скошено-струменистою (ліве) та дрібно-фасетковою лускоподібною (праве) ретушшю;

- двобічно ретушована середня частина повздовжньої пластини (ретуш середньо-фасеткова скісно-струменевиста, суцільна, зі спинки) 69×34×9 мм;

- одnobічно ретушовані верхні частини ребристо-первинних пластин 74×32×11 мм та 67×19×6 мм, окрайки яких підправлені зі спинок частковою середньо- і дрібно-фасетковою лускоподібною ретушшю;

- кінцевий скребок з дугасто сформованим напівкрутим лезом на первинному відщепі 97×52×18 мм. Поздовжні сторони знаряддя затуплені середньофасетковою лускоподібною ретушшю;

- трапецієподібна у плані та овальна у поперечному перетині сокира із зашліфованими сторонами і бічними ребрами 105×65×37 мм. Обушок виробу заокруглений;

- аналогічна за формою сокира із лінзоподібним поперечним перетином розміром 88×46×18 мм. Лезо зашліфоване частково;

- два наконечники стріл так званого серцеподібного типу розмірами 29×14×4 і 20×13×3 мм, що різняться між собою способом обробки поверхні. Першому предмету властива двостороння суцільна крайова ретуш, яка

здійснена середньофасетковою лускоподібною ретушшю. У другого виробу одна із сторін покрита суцільною середньо- та крупнофасетковою лускоподібною, а друга – суцільною крайовою дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю.

Крім кременевих виробів знайдено декілька кам'яних свердлених сокир та залізний наконечник списа. Наводимо їх опис:

- дві свердлені сокири – 97×58×48 мм та 102×41×40 мм. Їх верхні частини трапецієподібні у плані. Поперечний перетин обушків округлий, а лезових частин – підпрямокутний. Діаметри свердлин у першій сокири становить 22 х 27 мм, а у другій – 18 х 21 мм;

- обушкова частина аналогічної сокири з овальним поперечним перетином. Діаметр свердлини складає 20 х 25 мм;

- заготовка кам'яної сокири розміром 102×32×61 мм. У плані вона овальна з аналогічним поперечним перетином.

- залізний наконечник списа довжиною 198 мм. Перо видовжене у плані. Його розміри становлять 107×23×6 мм. Втулка-насад має діаметр 20 мм в основі та звужується в районі пера до 14 мм. У її нижній частині є отвір діаметром 3 мм.

с. Хобултова

Хобултова-1. За 1 км на південь від села, в уроч. Підгайці, на пологих схилах обох берегів безіменного струмка (правосторонній доплив Стрипи), поблизу шосейної дороги сполучення Хобултова – Хмелівка – поселення періоду XI-XIII ст. площею близько 1 га. З території орного поля зібрані уламки вінець – 12 екз. та стінок – 37 екз. горщиків, частина яких орнаментована різними прямолінійними борозенками.

с. Хрипаличі

Хрипаличі-1. За 3 км на схід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою до 12-14 м над рівнем заплави, за 0,2 км на північ від тваринницької ферми колишнього колгоспу – багатошарова пам'ятка стжижівської, тшцінецько-комарівської культур і періоду XII-XIII ст. площею близько 2 га. З території орного поля зібрані уламки ліпної кераміки раннього – 5 екз. та середнього – 11 екз. періодів доби бронзи, а також 14 відщепів, п'ять з яких ретушовані. Матеріали давньоруського часу характеризують уламки чотирьох вінець та 23 фрагменти стінок горщиків.

Хрипаличі-2. За 2,5 км на схід від села, в урочищі Зарудки, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 4-6 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської, вельбарської культур і періоду XI-XII ст. площею до 2 га. З півдня поселення оконтурює ґрунтова дорога, а зі сходу берегова лінія безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги). Керамічний матеріал двох культур репрезентують, відповідно, уламки стінок ліпних посудин. Дев'ять знахідок доби бронзи мають сіро-коричневий колір із старанно зглаженою поверхнею, а перших століть н.е – у кількості 28 екземплярів – темно-сірий, сіро-коричневий чорний кольори, зовнішня поверхня яких покрита рустом. З тшцінецько-комарівською культурою

пов'язані кінцевий скребок, два скобелі, фрагмент лінзоподібної у поперечному перетині сокири та вісімнадцять відщепів (три з них ретушовані). У складі посуду давньоруського часу п'ять уламків вінець та 18 фрагментів стінок горщиків.

Хрипаличі-3. За 0,7 км на схід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 6-8 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка стжижівської, тшчинецько-комарівської культур і періоду XI-XIII ст. площею до 1 га, сліди якої простежені вздовж краю мису паралельно опорам лінії електропередач. Зібрано п'ять фрагментів ліпних посудин стжижівської культури (два з них орнаментовані відтисками шнура), з розчосами на зовнішній поверхні. Ліпну кераміку тшчинецько-комарівської культури репрезентують 13 фрагментів стінок посудин. Збірка кременевих виробів складається з 13 відщепів (дев'ять з них ретушовані), п'яти фрагментів лінзоподібних та овальних у перетині сокир та двох серпів, а також чотирьох уламків кам'яних зернотерок. Посуд давньоруського часу репрезентують сім уламків вінець та 17 фрагментів стінок горщиків.

Хрипаличі-4. На східній околиці села в урочищі Придатки, на напівовальному у плані мисі лівого берега р. Луги висотою 5-6 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка стжижівської, тшчинецько-комарівської культур та давньоруського періоду XII-XIII ст. площею до 2 га. В її центральній частині розміщене озерце, а з півдня та сходу поселення охоплює заплава безіменного струмка (лівосторонній доплив Луги). Зібрані 4 фрагменти стінок ліпних посудин стжижівської та вісім фрагментів стінок ліпних посудин тшчинецько-комарівської культур. Доповнюють колекцію шість кременевих відщепів (два з них ретушовані) та три уламки кам'яних зернотерок.

Хрипаличі-5. На північно-східній околиці села, в урочищі За Пасікою на пологому схилі лівого берега р. Луги висотою 4-6 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею до 1 га, сліди якої відмічені на схід від будівель тваринницької ферми колишнього колгоспу. З території орного поля зібрані сім фрагментів стінок ліпних посудин і п'ять ретушованих відщепів. Керамічні матеріали княжої доби представлені шістьма уламками вінець та 12 фрагментами стінок горщиків.

Хрипаличі-6. На північній околиці села, в урочищі Городи, на пологому схилі лівого берега р. Луги висотою 6-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею близько 1 га, що розташована поблизу мосту ґрунтової дороги, котра веде до шосе сполученням Володимир-Волинський – Устилуг. З території орного поля зібрані дев'ять фрагментів ліпної кераміки доби бронзи, чотири уламки вінець і 19 фрагментів горщиків давньоруського часу. Знайдено, також, чотири відщепи з кременю (три з них ретушовані).

Хрипаличі-7. На північно-західній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 14-16 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею близько 1 га. Навпроти неї, по ту сторону річки розташований міст залізничної колії. З території городів зібрані шість фрагментів ліпної кераміки середнього періоду доби бронзи, п'ять уламків вінець та вісім фрагментів стінок горщиків

давньоруського часу. Доповнюють колекцію знахідок одинадцять кременевих відщепів (дев'ять з них ретушовані), а також кам'яна свердлена сокира і чотири уламки зернотерок.

Хрипаличі-8. За 0,5 км на північний захід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури і періоду XII-XIII ст. площею близько 1 га. З території орного поля зібрані вісім фрагментів стінок ліпних посудин, а також сім уламків вінець і 14 фрагментів стінок горщиків княжої доби. Знайдено, крім того, уламок лінзоподібної у поперечному перетині сокири, 12 відщепів з кременю (сім з них ретушовані).

Хрипаличі-9. За 1 км на захід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави - поселення вельбарської культури площею біля 1 га. На північ від нього проходить лінія електропередач, а з півдня його оконтурює улоговина заплави річки. З поверхні орного поля зібрані фрагменти ліпного та кружального посуду, відповідно дев'ять і шість екземплярів. Перші з них рустовані. Натомість знахідки кружальної кераміки мають старанно лисковану поверхню.

Хрипаличі-10. За 0,5 км на південний захід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 14-16 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської, вельбарської культур і періоду XII-XIII ст. площею близько 3 га. З поверхні орного поля зібрані 16 фрагментів стінок ліпних посудин доби бронзи, а також 18 уламків стінок ліпного (зовнішня поверхня покрита рустом) і п'ять фрагментів стінок кружального посуду перших століть н.е. Доповнюють колекцію кераміки чотири уламки вінець і 10 фрагментів стінок горщиків давньоруського часу. Зібрані окремі вироби з кременю, а саме: чотири ретушовані відщепи, три скребки, скобель, уламок лінзоподібного у поперечному перетині серпа.

с. Черчичі

Черчичі-1. За 0,5 км на північний захід від села, в урочищі Токарські гори на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 50-55 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка культур лійчастого посуду і стжижівської. Збір речового матеріалу проведено на рівній ділянці плато з території орного поля площею до 2 га. Керамічний комплекс культури лійчастого посуду характеризують 24 уламки стінок ліпних посудин, фрагмент глиняного біконічного пряслиця, а стжижівської – дев'ять уламків стінок ліпних посудин, чотири з яких орнаментовані відтисками шнура.

Кременевий інвентар періоду енеоліту складається з наступних виробів:

- два однобічно і шість двобічно ретушованих уламків пластин розмірами 45-89х27-42х6-9 мм. Леза знарядь підправлені дрібно- та середньофасетковою лускоподібною ретушшю, яка нанесена зі сторони спинок заготовок;
- три кінцевих скребки із симетричними лезами на січеннях пластин розмірами 52-74х33-37х9-11 мм;
- вкладень серпа із симетричною заполіровкою леза на пластині-135х42х8 мм, яке підправлене суцільною середньофасетковою лускоподібною ретушшю зі спинки;

- проколка на верхній частині пластини;
- два наконечники стріл трикутної форми із незначно ввігнутими підставами, уламок прямокутної у поперечному перетині сокири.

До кременевих виробів стжижівської культури віднесені шість ретушованих відщепів, два скребла і три скобелі на аналогічних сколах.

Черчичі-2. За 1 км на схід від села, в урочищі Старе Село, на овальному у плані останці лівого берега р. Луги висотою 3-5 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка волинсько-люблінської, лійчастого посуду, городоцько-здовбицької та стжижівської культур. Речові матеріали зібрані в південно-східній частині підвищення. Їх характеризують уламки стінок ліпних посудин, котрі нараховують у послідовному порядку відповідно 7, 11, 9 і 19 екз. Серед знахідок з кременю п'ять кінцевих скребоків, дві прямокутні у плані та овальні у поперечному перетині сокири, два уламки лінзоподібних у поперечному перетині сокир, чотири фрагменти наконечників списів, серцеподібний наконечник стріли, два ретушовані відщепи, дві проколки, дев'ять ретушованих січень пластин, а з каменю – уламок свердленої сокири. Знайдено також 27 кременевих відщепів, культурне визначення яких проблематичне.

Черчичі-3. На південній околиці села, на пологому схилі лівого берега р. Луги у місці впадіння в неї безіменного струмка - багатошарова пам'ятка культур кулястих амфор, тщи́нецько-комарівської, вельбарської і періоду XII-XIII ст. площею понад 1 га. Речові матеріали зібрані з території орного поля. Керамічний комплекс культури кулястих амфор нараховує чотири екземпляри стінок ліпних посудин чорного кольору і старанно згладженою поверхнею, до глиняної маси яких додано подрібнені стулки черепашок. Уламки стінок ліпних посудин тщи́нецько-комарівської культури в кількості 13 екземплярів мають сіро-коричнєве забарвлення. Керамічні знахідки вельбарської культур репрезентують 20 уламків ліпного та п'ять уламків ліпного посуду. Перші з них у більшості випадків покриті рустом. Посуд княжої доби репрезентують шість уламків вінець та вісім бочків стінок горщиків.

На площі пам'ятки знайдені вироби з кременю. Це, зокрема, дві проколки, два кінцеві скребки, три ретушованих січення пластин та п'ять відщепів з ретушкою, чотири наконечники стріл підтрикутної форми з прямою підставою, серцеподібний наконечник стріли, вкладень серпа на січені пластини, фрагмент наконечника дротика, уламки лінзоподібних в поперечному перетині сокири та серпа, 17 відщепів. Доповнюють колекцію знахідок свердлені кам'яні сокири і булава.

с. Яковичі

Яковичі-1. На східній околиці села, на похилому березі безіменного правостороннього допливу річки Стрипи вистоя до 5-6 м над рівнем заплави – поселення періоду X-XII ст. площею близько 0,5 га. Його сліди простежені вздовж схилу правого берега на відстань до 30-40 м від заплави річки. З території орного поля зібрані сім уламків вінець і 29 фрагментів стінок горщиків. Окремі екземпляри орнаментовані врізними прямим і хвилеподібними борозенками.

Яковичі-2. На північно-східній околиці села, на пологому схилі правого берега безіменного потічка (правосторонній доплив Стрипи) вистоя 3-4 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури і періоду XI-XIII ст. площею близько 1 га, яка розміщена за 0,2-0,3 км на південь від шосейної дороги сполученням Володимир-Волинський-Луцьк. З території орного поля зібрані дванадцять уламків ліпного посуду, сім відщепів (три з них ретушовані), а також вісі уламків вінець та 21 фрагмент стінок горщиків княжої доби.

В Іваничівському районі обстежувалась територія сіл Бужковичі та Іванівка.

с. Бужковичі

Бужковичі-1. За 0,5 км на північ від села. на овальному у плані останці лівого берега р. Луги – Свинорийки розмірами 100х250 м та висотою до 5 м – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської і вельбарської культур. З поверхні орного поля зібрані уламки ліпного посуду -14 екземплярів, три фрагменти лінзоподібних в поперечному перетині сокир, нижню частину біфасіального серпа, 14 відщепів з кременю (11 з них ретушовані) доби бронзи, а також вісім фрагментів ліпної та 13 екз. кружальної кераміки перших століть нашої ери.

с. Іванівка

Іванівка-1. На північній околиці села, в урочищі Замчисько, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою до 20 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур лійчастого посуду, городоцько-здовбицької та давньоруського періоду XI-XIII ст. площею 2 га. Серед знахідок наявні уламки ліпного посуду зазначених вище культур – 23 екз., вироби з кременю: кінцевий скребок, чотири ретушовані відщепи пластин, трикутний у плані наконечник стріли, уламок наконечника списа, дев'ять відщепів та 14 фрагментів горщиків княжої доби.

Іванівка-2. За 1 км на північний захід села, на овальному у плані останці серед заплави лівого берега р. Луги поблизу падіння у неї безіменного лівостороннього допливу, розмірами 0,08х0,19 км і висотою 2-3 м – поселення давньоруського періоду XI-XIII ст. Тут знайдено 12 вінець та 35 стінок горщиків, окремі з яких декоровані врізними прямолінійними борозенками.

Іванівка-3. На північно-східній околиці села, на овальному у плані останці серед заплави правого берега р. Луги розміром 0,12х0,24 км і висотою 3-4 м, правіше шосейної дороги, яка веде з Володимира-Волинського на Павлівку – поселення давньоруського періоду XI-XIII ст. Речові матеріали зібрані в південно-західній частині підвищення. Це сім уламків вінець і 19 фрагментів стінок горщиків.

Іванівка-4. На східній околиці села, на пологому схилі правого берега безіменного потічка (лівосторонній доплив Луги) висотою 5-6 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури та давньоруського періоду XII-XIII ст. З території орного поля на площі близько 1 га зібрані 14 уламків ліпної кераміки, два фрагменти наконечників списів, верхню частину біфасіального серпа, шість відщепів (чотири з них ретушовані) та 18 фрагментів кружального посуду княжої доби.

Іванівка-5. На південно-східній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою до 15 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка вельбарської культури та давньоруського періоду XII-XIII ст. З території присадибних ділянок на площі близько 2 га зібрані уламки ліпної та кружальної кераміки пізньоримського часу – 19 екз. а також фрагменти посуду княжої доби – 24 екз.

Іванівка-6. За 1 км на захід від села, на правому березі безіменного потічка (лівосторонній доплив р. Луги) висотою до 6-8 м. над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури та давньоруського періоду XII-XIII ст. З території орного поля на площі біля 0,5 га зібрані дев'ять уламків ліпної і 17 фрагментів кружальної кераміки, а також вісім відщепів з кременю (три з них ретушовані).

Іванівка-7. На південно-західній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Луги висотою 10-12 м над рівнем заплави – поселення тшцінецько-комарівської культури. З території присадибних ділянок зібрані уламки ліпної кераміки – 15 екз. та окремі вироби з кременю: лезова частина лінзоподібної в поперечному перетині сокири, кінцевий скребок, три скребла, сім відщепів (два з них мають ретуш) та односекційний скобель.

Іванівка-8. За 1 км на південь від села, на мисоподібному уступі правого берега Луги висотою до 14 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури та давньоруського періоду XII-XIII ст. У складі підйомного матеріалу вісім фрагментів ліпної і 27 уламків кружальної кераміки, лезова частина лінзоподібної у поперечному перетині сокири, два розтирачи і сім відщепів (п'ять з них ретушовані) з кременю.

Іванівка-9. За 2 км на південь від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги висотою 12-14 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської культури та давньоруського періоду XI-XIII ст. площею до 1 га. З території орного поля підібрані уламки ліпної – 12 екз. та кружальної – 23 екз. кераміки, 15 відщепів з кременю (дев'ять з них ретушовані). Окремі фрагменти посуду давньоруського часу декоровано візними прямолінійними борозенками.

В Локачинському районі розвідкові роботи здійснені на території сіл Війниця, Залужне та Затурці.

с. Війниця

Війниця-1. На південно-західній околиці села, на захід від шосейної дороги, яка веде до смт. Локачі, на схилі лівого берега р. Свинорийки висотою до 3 м над рівнем заплави – селище періоду XII-XIII ст. площею близько 1 га. З території присадибних ділянок по обидві сторони від лінії електропередач зібрані чотири уламки вінець і сім фрагментів стінок горщиків.

Війниця-2. На південній околиці села, на схід від шосейної дороги і паливного складу, на схилі правого берега безіменного потічка, лівостороннього допливу Свинорийки висотою до 5-6 м над рівнем заплави-селище періоду XII-XIII ст. площею до 0,5 га. Уламки кружального посуду зібрані з території присадибних ділянок.

Війниця-3. На західній околиці села, за 0,8 км на південь від шосейної дороги сполученням Луцьк-Володимир-Волинський, на схилі лівого берега

Свинорийки висотою до 6-8 м. над рівнем заплави – селище періоду XII-XIII ст. площею біля 1 га. Підйомний матеріал репрезентує фрагментований кружальний посуд.

с. Залужне

Залужне-1. За 2,5 км на південний схід від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Луги вистоя до 20 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка пізнього палеоліту, волинсько-люблінської і тшчинецько-комарівської культур площею до 0,5 га. Мис має підтрикутну форму і вершиною направлений на захід. З півдня біля його підніжки знаходиться кар'єр по добуванню вапняку, а з півночі він відділений від напільної частини тераси глибоким і широким (до 50-60 м) яром. Грунт на пам'ятці суглинковий і пошкоджений водною ерозією, що відбилось на стані збереження культурного шару. Кременевий комплекс пізньопалеолітичного часу містить одно-і двоплощинні нуклеуси з прямим або скошеним не фасетованими ударними площадками, цілими і фрагментованими пластинами переважно неправильних форм, відщепами та уламками кременю. Знахідки покриті інтенсивною білою патиною. Знайдено лише одне знаряддя праці – кінцевий скребок із симетрично робочою частиною на середній частині поздовжньої пластини.

Матеріали волинсько-люблінської і тшчинецько-комарівської культури кількісно незначні. Це поодинокі фрагменти стінок ліпних посудин і кременеві артефакти – січення пластин та відщепи, окремі з яких ретушовані.

с. Затурці

Затурці-1. На південній околиці селища, на схід від тракторної бригади колишнього колгоспу на схилі правого берега р. Турії (одночасно східний берег ставу) вистоя до 6 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури та давньоруського періоду XII-XIII ст. площею до 1,5 га.

Речові матеріали зібрані з площі присадибних ділянок. Знахідки тшчинецько-комарівської культури представлені трьома фрагментами стінок ліпних посудин, а також двома відщепами. З періодом XII-XIII ст. пов'язані три уламки вінець та вісім фрагментів стінок горщиків.

Затурці-2. На західній околиці селища, на північ від шосейної дороги сполученням Луцьк-Володимир Волинський, на схід від греблі через заплаву, на схилі лівого берега р. Турії – поселення періоду XII-XIII ст. площею до 1 га. Уламки кружального посуду зібрані з території городів.

Затурці-3. В західній частині селища, на південний схід від костелу, на схилі західного берегу ставу, на південь від шосейної дороги сполученням Луцьк - Володимир-Волинський – селище періоду XII-XII ст. площею близько 1 га. Два уламки вінець та п'ять фрагментів стінок горщиків підняті з території присадибних ділянок.

Затурці-4. В західній частині селища, на північ від шосейної дороги сполученням Луцьк - Володимир-Волинський, за 0,2 км на північний захід від костелу, на лівому березі р. Турії висотою до 3 м над рівнем заплави – поселення періоду XII-XIII ст. площею до 1 га. Фрагменти стінок гончарних горщиків – 16 екз. зібрані з території присадибних ділянок.

Затурці-5. В північно-західній частині селища, на південь і південний захід від школи, на схилі правого берега р. Турії висотою до 2-3 м над рівнем заплави-селище періоду XII- XIV ст. площею до 1 га. Культурний шар пам'ятки залягає до глибини 0,4-0,45 м від денної поверхні ґрунту. У складі підйомного матеріалу чотири уламки вінець та 15 фрагментів стінок горщиків.

Затурці-6. На північно-західній околиці селища, за 0,5 км на північ від шосейної дороги сполученням Луцьк-Володимир-Волинський, на схід від греблі і дороги, що з'єднує автостраду і територію від племстанції, на рівній ділянці правого берега р. Турії висотою до 2-3 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури та періоду XII-XIII ст. площею до 1 га. Речові матеріали зібрані з території городів. Матеріали доби бронзи репрезентують чотири фрагменти стінок ліпних посудин, уламок кулястого розтирача з каменю, два ретушовані відщепи і односекційний скобель з кременю. З давньоруським шаром пов'язані уламки вінець, уламок денця та 17 фрагментів стінок горщиків.

Затурці-7. За 0,5 км на північний захід від селища, на захід від племстанції, на північний захід від мосту через греблю, на схилі правого берега р. Турії висотою до 3-4 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшчинецько-комарівської культури та періоду XII-XIII ст. площею до 1,5 га. Зараз територія пам'ятки зайнята садом. Її культурний шар задовільного збереження залягає до глибини 0,35-0,45 м від сучасного рівня поверхні. Матеріали середнього періоду доби бронзи репрезентують шість фрагментів стінок ліпних посудин, відщеп і уламок кременю.

Серед знахідок давньоруського часу уламок вінця і вісім фрагментів стінок горщиків.

1. Златогорський О.Є., Панишко С.Д. Розвідки та наукова експертиза на території західних районів Волинської обл. // Археологічні дослідження в Україні 2010. – К.-Полтава, 2011. – С.136.

2. Златогорський О.Є., Самолюк В.О. Дослідження поховання енеолітичного часу на Волині// Археологічні дослідження в Україні 2010. – К.-Полтава, 2011. – С.142.

3. Івановський В.І., Конопля В.М., Павлів Д.Ю. Роботи Західно бузької експедиції // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Львів: Світ, 1991. – С.39-42.

4. Ивановский В.И., Конопля В.М., Мацкевой Л.Г. Работы Волынской экспедиции // Археологические открытия 1986 года. – М.: Наука, 1988. – С.279-281.